

Landet som har råd til å vente

Jørn Rattsø og Rune J. Sørensen

Publiseres 11. august 2026

Anmeldelse av Øystein Olsen og Eivind Thomassen, *Vårt rike land: En realitetsorientering om norsk økonomi*, Gyldendal 2026.

Martin Bech Holtes bok *Landet som ble for rikt* beskriver en norsk økonomi i forfall. Øystein Olsen og Eivind Thomassen viser at denne fortellingen er overdrevet. Men det betyr ikke at oljepengene er uten problemer. Når staten kan møte nesten ethvert problem med mer penger, blir kostnaden ved å vente lav. Norge har fått råd til å utsette omstilling og fornyelse.

Vårt rike land er et direkte motinnlegg. Forfatterne avviser Holtes periodisering: Etterkrigstiden var ingen stagnasjonsperiode, 1991–2013 ingen unik gullalder, og dagens Norge ligger på et historisk høyt velstandsnivå. De avviser at norsk vekst først og fremst skapes av hjemlige gründere og politiske rammevilkår; mye av produktivitetsveksten i et lite land kommer gjennom teknologi utviklet andre steder. Og de avviser at Norge har havnet i en klassisk ressursfelle. Vi har spart en enorm del av oljeformuen og beholdt sterke institusjoner. Lavere produktivitetsvekst etter 2013 er dessuten langt fra særnorsk. På dette treffer de godt. Boken overbeviser om at Norge ikke har forfalt. Den overbeviser mindre om at Norge ikke trenger å endre seg.

Det kunne gått verre – men også bedre

Litteraturen om ressursforbannelsen er et sentralt ankerpunkt. Norge kunne utvilsomt gjort det langt verre. Men Venezuela gir forfatterne en for billig seier. At Norge har forvaltet oljerikdommen bedre enn stater med svake institusjoner, sier lite om det avgjørende kontrafaktiske spørsmålet: Hvor godt kunne Norge gjort det?

Holte ser svakere produktivitetsvekst og en voksende velferdsstat og finner en oljepengefelle. Olsen og Thomassen ser høy velstand, et enormt fond og sterke institusjoner og finner en suksesshistorie. Men fra beskrivelse til årsaksforklaring er det et sprang. Spørsmålet er hvordan Norge ville utviklet seg med den samme rikdommen, men med en annen fordeling mellom privat og offentlig formue og en annen politikk.

Den vanskeligere oljepengefellen

Uten Oljefondet er avveiningene mellom skatt og offentlige utgifter brutale. Skal noe økes, må noe annet kuttes eller skattene opp. Med fondet er det enklere å «gi mer til alt». Hvor andre land må omorganisere, kan Norge bemanne opp. Rikdom kjøper ikke bare tjenester. Den kan også kjøpe kompromisser og politisk fred. Politikken er i større grad blitt konkurranse om kortsiktige gaver til befolkningen.

Tempoutvalget under Hermod Skånland fryktet i 1983 at et oljefond kunne bli et «statsbudsjett nr. 2». På ett punkt tok de spektakulært feil: Norge klarte å spare. Men hva med det andre? Forfatterne viser selv at skattetrykket bare har falt svakt siden årtusenskiftet, selv om fondet har gitt staten et stadig større handlingsrom. De kaller fordelingen mellom skattelettelser og nye utgifter et spørsmål om «politiske valg». Det er riktig – men det er en beskrivelse, ikke en forklaring. Kan det ha betydning at pengene først traff statskassen?

I offentlig økonomi finnes en beslektet mekanisme, fluepapireffekten: Inntekter som tilfaller offentlige budsjetter, gir større utslag i offentlige utgifter enn tilsvarende inntektsøkninger hos innbyggerne. Oljefondet har gitt staten inntekter uten kostnaden ved å kreve dem inn i skatt.

Den viktigste formuen

Forfatterne fremhever at rundt tre firedeler av nasjonalformuen er knyttet til framtidig arbeid og produktivitet. Men regnestykket bygger på dagens høye, delvis oljesmurte lønnsnivå og er ikke uten videre et mål på velstand etter oljen. Samtidig hevder de at potensialet for videre produktivitetsvekst gjennom utdanning er «i ferd med å bli uttømt», fordi vi allerede har mange år på skolebenken.

Men når kvantiteten nærmer seg et metningspunkt, blir kvaliteten viktigere. PISA-resultatene har falt markert. Høyere utdanning er sterkt orientert mot offentlig sektor, og innslaget av STEM-fag (naturvitenskap, teknologi, ingeniørfag og matematikk) er svakt. Utdanningssystemet er omfattende, men

spørsmålet er hvilken kompetanse som faktisk kommer ut. Oljefondet forteller oss hva tidligere generasjoner har spart. Skoleresultatene sier mer om hva kommende generasjoner skal leve av.

Utredningsstaten og reformstaten

Dette leder til en svakhet ved Vårt rike land. Den undervurderer utfordringene i offentlig sektor – tunge tjenester og lag på lag av forvaltning. Norsk politikk har en lang historie med store reformer som gir mindre enn lovet: sykehus, NAV, politi, domstoler, høyere utdanning, regionnivå og kommunestruktur. Innsideinteresser, geografi og kortsiktig motstand gjør omstilling vanskelig.

Sykefraværet er ett eksempel. Olsen og Thomassen erkjenner at sjenerøse ordninger sannsynligvis bidrar til de høye nivåene og skriver at justeringer «vil tvinge seg frem». Men hva om en rik stat lenge kan dempe tvangen?

Kommunestrukturen er et annet. Danmark reduserte i 2007 antallet kommuner fra 271 til 98. Finland har både slått sammen kommuner og flyttet helse- og sosialtjenestene til større regionale enheter. Norge har beholdt en langt mer fragmentert struktur og kompensert med interkommunale ordninger, bemanning og statlig detaljstyring. Mange småkommuner strever med å levere på kritiske områder. Norge har i større grad hatt råd til å kompensere for en dyr og fragmentert struktur enn til å endre den.

Fakta må virke begge veier

Olsen og Thomassen advarer mot «vibenomics»: mørke fortellinger som overlever selv når fakta peker i motsatt retning. Holtes mest dramatiske forfallspåstander fortjener å bli korrigert. Men fakta må virke begge veier. At Norge fortsatt er rikt og veldrevet, kan ikke i seg selv være et argument mot reform. Den samme rikdommen som gjør omstilling lettere å finansiere, kan gjøre det mindre presserende å starte den. Norge er ikke landet som ble for rikt. Det er landet som har råd til å vente – så lenge det varer.